

Auteur: Fon Habets | Beeld: Fon Habets en gemeente Brunssum

VIJVERPARK EN EDENPARK DEEL VAN GROENHISTORIE MIJNINDUSTRIE

Parken in Brunssum zorgen voor bijzonder groen

Het Vijverpark in Brunssum is een populair wandelgebied waar ouders met kinderen komen om de eendjes te voeren. Gedurende het jaar is het Vijverpark - dat deel uitmaakt van het rijksbeschermd dorpsgezicht Mijnkoloniën - ook een locatie waar allerlei evenementen worden gehouden zoals de Oktoberfeesten, het Vijverparkfestival en het jaarlijkse vuurwerk. Zowel het Vijverpark als het Edenpark, dat later tot stand is gekomen, maken deel uit van de groenhistorie in de voormalige mijnindustrie van Zuid-Limburg.

Het Vijverpark met een openluchttheater ligt in het centrum van de gemeente Brunssum, direct naast het gemeentehuis. Naast wandelaars zijn er aan de kant van het westelijk gelegen Lindeplein regelmatig vissers te zien en hobbyisten met miniatuurmotorbootjes. Daarnaast is in het park een speeltuin en een calisthenicspark, een soort sportschooltje in de buitenlicht.

De historische ontwikkeling van het park, even ten noorden van de kern Rumpen, begon op 12 oktober 1915. Toen sloten het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Brunssum en de firma Bergerode een overeenkomst tot het uitgraven van gemeentegonden voor de bruinkoolexploitatie. Na de concessieverlening voor twee gebieden (in totaal 148 hectare, met voornamelijk heide) werden deze gebieden in erfpacht uitgegeven. Binnen een half jaar werd door de firma Bergerode met behulp van 400 arbeiders 406.000 ton bruinkolen gedolven. Medio 1919 was de groeve uitgeput en liep de put vol met water. In 1925 kocht de gemeente de gronden en werd de erfpacht beëindigd.

Groenelement

In 1934 wilde de gemeente rondom de vijver een park aanleggen waarbij verschillende organisaties er tevergeefs op aandrongen er een roeivijver van te maken (die later

elders werd gerealiseerd). De toenmalige gemeente-architect J.J. Drummen tekende in 1935 een ontwerp dat uiteindelijk in 1937 binnen het kader van de werkverschaffing door jonge werklozen werd uitgevoerd. Daarnaast, zo is te lezen in de Limburg Koerier van 19 december 1936, zou door de aanleg van het park een fraai groenelement aan de stad worden toegevoegd. Tussen het ontwerp en de realisatie zat een periode van twee jaar. Dat kwam onder andere door een afwijzing van financiële steun door de minister van Sociale Zaken in het kader van een werkgelegenheidsproject. De gemeente motiveerde in dit verzoek dat deze gelden zouden bijdragen aan het verbeteren van de volksgezondheid. Daarnaast zouden deze werkzaamheden bijdragen het aanzien van de gemeente te verbeteren. Naast financiële steun van het Rijk droegen ook de provincie Limburg, de gemeente Brunssum en de Staatsmijnen bij aan het realiseren van het park.

Voordat Jan Drummen het ontwerp in 1935 maakte, was er sprake van een plas water zonder enige vorm van een planmatige groenvoorziening. Op oude foto's is een rondlopend pad langs de vijver herkenbaar. Het ontwerp van Drummen laat een in landschappelijke stijl aangelegd park met licht glooiende grasvlakten en een padenpatroon met vaak lange licht gebogen paden zien. Deze structuur is nog steeds aanwezig. Aan de bestaande bruinkoolvijver, duidelijk herkenbaar als een uitgegraven gat, voegde hij een kleine vijver toe. Rondom het park zijn op een tekening uit die tijd bomen als begrenzing te zien. De keuze voor een omzoming met bomen en beplanting, evenals de helling naar het nabijgelegen Lindeplein, verbijzondert het park ten opzichte van zijn omgeving en gaf het Vijverpark een besloten karakter. In 1938 beschreef de botanicus De Wever welke veelzijdige en bijzondere planten en bomen op de helling werden aangetroffen. In het voorjaar goudklokjesstruiken en rode ribes, bloeiende buddlejastruiken en Japanse veelkleurige rozen, in de zomer de goud en zilverbonte vederesdoorn. Tenslotte beschreef hij de aanwezigheid van laurierwilgen en perubalsembomen.

Hoge beplantingen

In 1950/51 werd het park uitgebreid en verfraaid met een openluchttheater. Het tweede ontwerp uit 1950 van John Bergmans laat het Vijverpark zien waarbij de padenstructuur uit 1935 gehandhaafd bleef en op enkele punten werd aangepast. Bergmans voegde het openluchttheater als nieuw element toe. Het ontwerp van het openluchttheater voorzag in een tribune met 1500 zitplaatsen, een kunstmatige ruïne en kleedkamers. Met smalle "spannende" paden, geflankeerd door hoge beplantingen en een ruïne-achtig gebouwtje, structureerde hij het podium. Een ontwerp dat in die tijd bij openluchttheaters heel gebruikelijk was. Het water van de kleine vijver tussen het podium en de tribune is opvallend. Bij andere openluchttheaters is er een directe relatie tussen het podium en de tribune. Bergmans, bij uitstek een deskundige op het gebied van vaste planten, besteedde veel aandacht aan de beplanting

Vijverpark luchtfoto. (Foto: gemeente Brunssum)

zoals op een tekening met beplantingslijst van de helling bij het Lindeplein te zien is.

In cultureel opzicht heeft het Vijverpark lokaal een belangrijke rol gespeeld. In 1948 waren er bijvoorbeeld de festiviteiten ter ere van het vijftigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. In 1952, het halve-eeuwfeest van de Staatsmijnen, waren er eveneens activiteiten. Daarna maakte het park deel uit van Brunssumse Kunstweken en de viering van de Parade der Nationaliteiten. Na de bloeiperiode van culturele activiteiten in de jaren vijftig van de vorige eeuw trad een geleidelijk verval in door achterstallig onderhoud. In de periode 1995/96 werd het park op voorstellen van het Bureau van Heukelom uit Gulpen ingrijpend gereconstrueerd waarbij de plannen zich richtten op het herstellen van de oorspronkelijke ontwerpstructuur. Uit financieel oogpunt werden de meest noodzakelijke werkzaamheden uitgevoerd en werd een fietspad aangelegd, hetgeen het park in twee stukken verdeelde. Daarnaast werden er maatregelen getroffen voor de verbetering van de sociale veiligheid door het saneren van het verwilderd groen.

Oeverafrondding

In 2014 werd op wens van het gemeentebestuur een doorbraak van het nabijgelegen Lindeplein naar het

Vijverpark gerealiseerd. Hierdoor konden de activiteiten die in het Vijverpark plaatsvonden meer betrokken worden bij de activiteiten op het Lindeplein en andersom. Hiervoor werd een klein gedeelte van de vijver gedempt voor de aanleg van een parkeerplaats en trap met waterval. In historische zin heeft deze ingreep afbreuk gedaan aan het besloten karakter van het Vijverpark. Daarnaast is door de demping de karakteristieke rechtehoekige oeverafrondding die verwees naar het uitgegraven gat voor de bruinkoolwinning, verloren gegaan; er zijn nu ronde oeverafronddingen.

Verder is een gedeelte van de vijver tot achter het bestuurscentrum eveneens gedempt. Hiermee kwam er ruimte voor meer groen om de hoogbouw aan de achterzijde aan te kleden. Na al die jaren is de oorspronkelijke hoofdstructuur van het park met enkele aanpassingen grotendeels bewaard gebleven. Het rechte pad langs de vijver parallel lopend aan de Vijverlaan, is het meest authentieke pad en daarmee het best bewaarde element (1935).

Edenpark

Het nabijgelegen Edenpark is een klein park, omsloten door de Vijverlaan, Tolenhof en Taelmanshof, waardoor het een afzonderlijke ligging heeft ten opzichte van zijn omgeving. Grasvlakten met verspreid staande bomen,

Over het openluchttheater

Na de Tweede Wereldoorlog werden op diverse plaatsen in Nederland openluchttheaters geopend. Het initiatief voor het openluchttheater in Brunssum kwam vanuit de gemeente en werd ondersteund door de VVV en door plaatselijke culturele verenigingen. Het doel van dit initiatief was het bevorderen van het culturele leven van voornamelijk mijnwerkers en hun gezinnen. Tuinarchitect John Bergmans kreeg de opdracht voor het tekenen van een openluchttheater met onder meer kleedkamers en toiletten. Op 3 juni 1951 werd het openluchttheater geopend met toespraken en een opvoering van de komische opera *Der Waffenschmied* van Albert Lortzing. In de periode 1952 tot 1959 waren er voor het personeel van de staatsmijnen Hendrik en Emma voorstellingen door gerenommeerde gezelschappen. In 1960 nam de belangstelling van volwassenen voor een bezoek aan het theater geleidelijk af door onder meer de opkomst van de televisie. Vanaf 1962 waren er vooral in de maanden juli en augustus nog kindervoorstellingen. In financiële zin was het openluchttheater nooit een succes. Het kwam herhaaldelijk voor dat het eindsaldo diep in de rode cijfers stond. In de jaren zeventig raakte het openluchttheater in verval door achterstallig onderhoud en verminderde belangstelling voor culturele activiteiten. Nu mag het zich na renovatie in een hernieuwde belangstelling verheugen. Er zijn weer kindervoorstellingen en andere kleinschalige optredens.

vooral eik en beuk, binnen een gebogen kruisvormige padenstructuur, bepalen de vormgeving van het park. Van vaste beplanting is nauwelijks sprake. Het gebied tussen Brunssum en Rumpen (officieel De Rumpener Beemden en tegenwoordig een wijk in de plaats Brunssum) was oorspronkelijk een mozaïek van bos, akkertjes en veldwegen. In 1952 tekende John Bergmans twee ontwerpen. Beide tekeningen laten een besloten park zien waardoor er geen relatie lijkt te zijn met het Vijverpark. De tekeningen zijn verschillend voor wat betreft de voorgestelde padenstructuur en een vijver als centrale blikvanger. Het is hoogst twijfelachtig of een van de ontwerpen zijn uitgevoerd. Een historische kaart van 1952 laat nog een restant van dat oorspronkelijke bosgebied zien. Op de topografische kaarten van 1960 en 1965 is een padenstructuur herkenbaar die een (loop)aansluiting met het Vijverpark doen veronderstellen. Mogelijk zijn deze paden door het doorlopen van het bos ontstaan. In 1962 werd het Edenpark ingericht naar een ontwerp van landschapsarchitect Jan Vallen uit Roermond. In de opdracht van het college van burgemeester en wethouders werd uitgegaan van een park voor het wandelend publiek. Hiervoor moest het bos worden opgeschoond en het struikgewas worden verwijderd. Alleen de oudste bomen werden door de architect behouden. In werkelijkheid werd een nieuw park aangelegd waarvan de bestaande hoofdstructuur nog grotendeels bewaard is gebleven. De paden en de grote grasvlakte bij de Taelmanshof zijn daar een voorbeeld van.

Bodembedekkers

Het ontwerp van Vallen bestond uit een rechthoekig terrein met hierin een “padenkruis”. Mede hierdoor ontstonden twee grote, open weides. Daarnaast voorzag het ontwerp aan de Vijverparkzijde in een meer besloten park-bosgedeelte met een variëteit aan bodembedekkers zoals *Pachysandra terminalis* (schaduwkruid), *Hedera helix* (kleinbladige klimop) en *Hypericum calycinum* (hertshooi). Daarnaast heesters zoals *Symphoricarpos rivularis* (sneeuwbes) en diverse soorten berberis. Een beplanting die voortbouwde op de bosrijke omgeving. De bomen staan verspreid in het park. Uit de bewaard gebleven plantlijsten is bekend dat vooral *Quercus robur* (eik) werd ingeplant.

Van het beplantingsplan dat Vallen eveneens voor dit park maakte, is nu nagenoeg niets terug te vinden met uitzondering van de aanwezige eiken en beuken. Vanuit historisch oogpunt is het Edenpark een bijzonder park in het werk van Vallen. De verspreid staande bomen en de bestaande kruisende paden vormen de essentie van het in 1962/63 aangelegde park. Deze essentie is behouden gebleven. Het is ook een mooi voorbeeld van een park waar geen ‘plekjes’ zijn om te verblijven, met een meer zakelijke opzet die paste bij de parkarchitectuur uit de wederopbouwperiode.

Cultuurhistorisch

Brunssum heeft met het Vijverpark en het Edenpark enkele bijzondere parken die, net als het oostelijker gelegen Schutterspark, ontstaan zijn dankzij de aanwezigheid van de staatsmijnen Emma en Hendrik. Na de mijnsluiting is veel van het mijnverleden verloren gegaan en daarmee ook een deel van de eigen culturele identiteit. Behouden zijn die plekken, zoals het Vijverpark en Edenpark, die een directe relatie hadden met het welzijn van de mijnwerkers en hun familie. Deze parken met hun eigen identiteit en waardering, ontstaan in de periode 1920 tot en met 1964, passen in de opkomst en het sluiten van de mijnen, maken deel uit van de geschiedenis van de mijnindustrie en zijn daarmee van bijzonder cultuurhistorisch belang.

Vijverpark (Foto: Fon Habets)